

věty konfrontovány s dosud neodzbrojenými Čechoslováky západně od Penzy. Penzský sovět proto 26. května telegrafoval Trockému, že uspořádal konferenci „za účasti československých komunistů“ a došel „k tomu závěru, že nemůže vyplniti předpis v plném smyslu, jak toho žádáte...“ Na to Trockij ještě téhož dne odpověděl: „Soudruzii! Vojenské rozkazy se nevydávají k posuzování, nýbrž k vyplnění. Poženu před vojenský soud všechny představitele vojenského komisariátu, kteří se zbavěle budou vyhýbati odzbrojení Čechoslováků... Vy jste povinni, jednati ihned a rozhodně.“⁷⁸⁾ Mosty byly spáleny; ani pro jednu stranu už nebylo cesty zpátky.

Válka mezi bolševiky a Čechy, jež vypukla koncem května 1918, byla historickou událostí, vedoucí k téměř okamžitému uznání válečného stavu československé armády ze strany britské a francouzské vlády. Je ironií osudu, že povstání československých jednotek proti bolševikům se stalo současně revolucí „proti Maxovi a tím i proti Masarykovi“.⁷⁹⁾ Podle ruského historika a několika dalších autorů válka začala v rozporu s principem neutrality, zastávaným „diktátorem“ Masarykem. „Kdyby se toto stalo o několik měsíců dříve, vypořádaly by se jistě čs. oddíly s tlupami rudé gardy, tehdy skoro ještě neorganizovanými, docela lehce.“⁸⁰⁾ Ale Češi sáhli ke zbraním z důvodu sebeobranu a dosažení svého vladivostockého cíle, nikoli ve snaze zničit rudou gardu a potříti bolševický režim. Historická ironie tkví také v tom, že protibolševické povstání pomohlo Masarykovi a Benešovi, kteří se proti němu stavěli, získat diplomatické uznání jako *de facto* prozatímní vláda, nacházející se ve válečném stavu a zastupující neexistující československý stát. Masaryk s Benešem si tak vytvořili předpoklady pro převzetí rozhodujícího postavení v budoucím Československu.

Kapitola třináctá

ODPOR ČECHOSLOVÁKŮ PROTI BOLŠEVIKŮM. ROZHODNUTÍ O INTERVENCI

Při pohledu zpět se zdá, že českoslovenští vojenští činitelé měli lepší přehled o momentální politické situaci v Rusku a lépe porozuměli povaze sovětské moci než většina civilních představitelů ruské odbočky Národní rady a jejích místních odboček na Sibiři.¹⁾ Při svém rozhodnutí opustit Rusko ignoroval Prozatímní výkonný výbor a tři vojenští velitelé, jimž byla svěřena odpovědnost za tři sektory železnice, protesty reprezentantů Národní rady v místních odbočkách v Omsku a Vladivostoku. Výbor nebral na vědomí ani naléhání odboček, že jednání se sověty musí pokračovat, které vycházelo z předpokladu, že se sověty je možné se dohodnout. Československé vojsko se neřídilo instrukcemi generála Šokorova, ani francouzského vojenkého personálu na Sibiři a v Moskvě.

Ze čtyř plukovních velitelů (podplukovník Vojciechovskij, poručík Čeček, kapitán Gajda a poručík Syrový) byl pro momentální potřebu vytvořen štáb, jenž měl připravit plán pro přesun jednotek a okupaci Transsibiřské magistrály. Plán určoval, že penzké skupině ešelonů bude velet Čeček, čeljabinské Vojciechovskij, omské Syrový a východní skupině Gajda. Důstojníci doufali, že silná vladivostocká posádka pod vedením generála Dieterichse bude postupovat vstříc Gajdově skupině. Bylo rozhodnuto, že akce bude zahájena současně ve všech sektorech, ale ne dříve, než rada lidových komisařů odpoví na poslední českou výzvu upustit od opakovaných pokusů odzbrojit československé jednotky.²⁾

Zatímco čeští vojáci vyzývali bolševiky, aby je nechali pokračovat v cestě na východ, místní odbočka Národní rady ve Vladivostoku a vladivostocký sovět naléhaly na vojáky, aby nebojovali. V prohlášení z 29. května 1918 vladivostočtí Češi a bolševici tvrdili, že transport jednotek do Vladivostoku je plně zabezpečen a že toliko technické důvody (chybějící loď) jej zastavily. V prohlášení se uvádělo, že ve Vladivostoku je již 12 000 československých vojáků, o které je dobře postaráno a jež místní sovětská vláda podporuje, zatímco oni se k ní na oplátku chovají přátelsky a loajálně. Násilí by pohyb na východ pouze zpomalilo; společné prohlášení „naléhavě požadovalo“ okamžitou likvidaci všech sporů podél železnice.

Ozbrojené srážky však trvaly již několik dní. Z Omska vyjely 25. května 1918 na základě Aralovových instrukcí dva vlaky, vezoucí sovětskou a internacionální rudou gardu a směřující na západ s cílem odzbrojit ešelon šestého československého pluku. Útočníci byli odrazeni zpět k Omsku. Téhož dne Češi zachytili telegram Trockého, který nařizoval zastřelit každého Čechoslováka, přistiženého se zbraní v ruce. Pokus o odzbrojení československého vlaku v Irkutsku vedl 26. května k přestřelce, a když večer téhož dne dorazily dva české vlaky do Irkutsku, byly napadeny ozbrojenými rakouskými a německými válečnými zajatci. Pět z nich Češi zabili, a navíc „zajali dvacet dva Rakušanů, čtyři Němce a devět Rusů, kteří patřili k rudé gardě“.³⁾ V noci z 26. na 27. května okupovali Čechoslováci nejdůležitější železniční křižovatku - Čeljabinsk. Prozatímní výkonný výbor vydal 28. května manifest „Všem, všem“, v němž stálo: „Ústřední sovětská vláda po hrozbách odzbrojit československé vlaky a zastřelit jednotlivé ozbrojené Čechoslováky přistoupila 25. května k úskočnému přepadení československého vlaku blízko Omska za pomoci ozbrojených Rakušanů a Němců... Čechoslováci odpověděli na tuto provokaci krátkým úderem v noci na 27. května, v jehož důsledku ovládli všechna nejdůležitější místa po dráze od Čeljabinska do Irkutsku s výjimkou okolí Omska, jelikož v Omsku nebylo ani jednoho československého ešelonu... Občanskou vládu sovětů necháváme na místech. Čechoslováci se nechtějí míchat do vnitřních záležitostí ruského národa; zabezpečili se pouze proti útoku ozbrojených zajatců, hrozcích pod firmou internacionalistů zmocniti se velké sibiřské dráhy... Podepsání Bohdan Pavlů, předseda; František Richter, tajemník.“⁴⁾

Přítomnost velkého množství maďarských a německých válečných

zajatců na Sibiři pomohla - kromě jiných činitelů - zformovat postoj československých vojáků vůči sovětské vládě. Odhadovaný počet všech válečných zajatců se blížil dvěma miliónům, z nichž zhruba dvě třetiny byly občany Rakousko-Uherska. Po brestlitevském míru se německá a rakousko-uherská komise pro výměnu zajatců pokoušely co nejrychleji repatriovat své státní příslušníky, zatímco bolševici vedli mezi zajatci propagandistickou kampaň, pokoušejíce se přimět je ke vstupu do mezinárodních oddílů rudé armády, rudé gardy a pracovních oddílů na obranu sovětského režimu a předpokládané světové revoluce. Německý velvyslanec v Moskvě Wilhelm von Mirbach několikrát protestoval proti bolševickým aktivitám mezi zajatci; Trockij proto nařídil místním sovětům, aby vězně izolovaly v táborech.⁵⁾ Místní úřady však těmto pokynům nevěnovaly žádnou pozornost a horlivě prováděly mezi zajatci nábor pro sovětské jednotky, připravené k ozbrojeným srážkám s Čechoslováky.

K nejzávažnějšímu střetu došlo 28. května 1918 v Penze. Zde byla situace výbušnější než na jiných místech železnice. Podle březnové dohody musely všechny československé ešelonny projet Penzou, kde měly odevzdat zbraně s výjimkou stanoveného malého množství pušek a kulometů, s nimiž se měly bránit proti „kontrarevolučním“ silám na Sibiři. Z tohoto důvodu byly vlaky západně od Penzy plně ozbrojené. Toto město se proto stalo nejdůležitějším střediskem agitace československých bolševiků, zaměřené na nábor československých vojáků pro rudou armádu. Jak už jsme uvedli, byla na počátku května místní československá jednotka rudé armády posílena několika levicovými socialisty z československého armádního sboru (Vaníček, Koudelka, Skoták a jiní). Tito bývalí legionáři se zúčastnili všech pokusů přesvědčit co nejvíce Čechů a Slováků k podpoře bolševické světové revoluce. Dne 12. května začaly v Penze vycházet noviny s názvem *Československá rudá armáda*. Uprostřed května dosáhl první československý bolševický revoluční pluk počtu více než 700 mužů. Pluk se zúčastnil bojů s cílem potlačit protibolševické povstání v Kuzněcku; dalších 220 mužů pod vedením Jaroslava Štrombacha bylo vysláno k potlačení protisovětské vzpoury v Saratově. Odtud se tyto jednotky nevrátily, protože byly odeslány bojovat proti jednotkám kozáckého atamana A. J. Dutova.⁶⁾

Když do Penzy došel Trockého telegram, předseda místního sovětu V. V. Kurajev svolal radu, jíž se zúčastnili zástupci českosloven-

ské komunistické skupiny - tzn. těch, kdož nebyli přítomni na komunistickém sjezdu, jenž se v těchto dnech konal v Moskvě. Penzká porada došla k závěru, že Trockého nařízení nelze splnit prostě proto, že československé jednotky v penzké železniční stanici a na trati před Penzou jsou plně ozbrojené a mají zřejmou vojenskou převahu. Jak známo, Trockij reagoval na telegram z Penzy pobouřeně s tím, že o příkazech se nediskutuje - ty musejí být splněny. Proto se na velkém shromáždění československých jednotek odpoledne 27. května Kurajev naposledy pokusil přesvědčit vojáky, aby složili zbraně a vyhnuli se prolévání bratrské ruské krve. Protože ešelony, nacházející se v evropském Rusku, byly nejvíce rozhořčeny stálými odklady jejich odjezdu do Vladivostoku, napětí mezi nimi bylo největší. Kurajevovy pokusy byly marné, neboť vojáci už byli předtím mnohokrát oklamáni. Pod vedením poručíka Čečka, který se vrátil do Penzy z čeljabinského sjezdu s pokyny pokračovat dál „vlastním pořádkem“ a použít v nutných případech sílu, odmítly československé jednotky i jen částečné ozbrojení a zahájily přesun východním směrem. Napětí vyvrcholilo ráno 28. května, když na penzské nádraží dorazil vlak z Moskvy s posilami, včetně tří obrněných automobilů pro tamní sovětské vojenské jednotky. Českoslovenští vojáci z ešelonů, stojících v železniční stanici, zbraně okamžitě zabrali a odmítli Kurajevovu žádost o jejich navrácení. Onoho dne vypukly těžké boje v Penze, po nichž českoslovenští vojáci obsadili celé město. Roty prvního československého revolučního pluku (tedy bolševické jednotky) se též zúčastnily bitvy o Penzu; poprvé tak Čechoslováci bojovali proti Čechoslovákům v této válce „nového typu“. Byl to počátek „občanské války“ mezi příslušníky ozbrojených sil, nacházejících se daleko od domova, od rodné země i od státu, který dosud ani neexistoval. Během bojů zahynulo 128 příslušníků československé rudé armády a 3 oficiální představitelé československé komunistické skupiny v Penze byli zajati.⁷⁾

V penzských ulicích se 30. května objevily plakáty s oznámením podepsaným nadporučíkem Josefem Švecem, že Čechoslováci nehodlají měnit politický režim v Rusku. Nechtějí ani převzít vládu v Penze do svých rukou a město opustí, jakmile bude zajištěn odjezd jejich ešelonů. S penzským sovětem bylo dosaženo dohody, jež otevřela cestu do Syzraně, takže k 1. červnu 1918 všechny československé jednotky z oblasti Penzy dosáhly území za Volhou. Hněv českých vojáků byl namířen vůči každému, kdo jim podle jejich názoru překážel

v cestě do Vladivostoku. Vojáci sesazovali místní sověty, které se pokoušely vyplnit příkaz sovětské vlády k odzbrojení a zastřelení ozbrojených Čechoslováků. V důsledku zhroucení sovětské moci podél železnice začaly vznikat protisovětské organizace a poté se v oblasti Uralu a na Sibiři vyvojily nové protisovětské vlády, jež vítaly československé jednotky jako své osvoboditele od sovětského teroru. Některé ruské a sibiřské protibolševické vojenské jednotky byly zformovány ve spolupráci s československým armádním sborem.

Jakmile kapitáni Gajda a Kadlec zahájili první vojenské operace v sektoru mezi Omskem a Irkutskem, byla v Novonikolajevsku ustavena nová prozatímní sibiřská vláda, která začala budovat z důstojníků bývalé carské armády a studentských dobrovolníků vlastní vojenské oddíly. Spolupráce s protibolševickými silami tak nutně vtáhla Čechy do ruské občanské války. Někteří členové ruské odbočky Národní rady a příslušníci zahraničních vojenských misí se pokoušeli zastavit tento vývoj událostí vydáváním výzev a „příkazů“ oněm třem vojenským velitelům, v nichž trvali na nutnosti „vyjednávání“.

Kapitán Gajda odmítl telegrafické výzvy francouzského majora Arsene Vergého z 2. a 3. června, že „sovětské orgány vynakládají všechny síly, aby usnadnily zrychlení transportu“ a „Čechoslováci nemají ani práva, ani zájmu vměšovati se do vnitřních bojů“. Dne 3. června Gajda sdělil všem jemu podřízeným jednotkám, že „zplnomocněný vojenským kolegiem pro grupu od Omska na východ a vůbec pro všechny ešelony druhé divize jsem já, takže bez mého vědomí nesmí se vésti žádné dogovory (= úmluvy) ani příměří...“ Pokud by někteří členové Národní rady do jeho příkazů zasahovali, měli být podle Gajdy zadrženi. V téže době rovněž narychlo ustavená prozatímní sibiřská vláda sdělila zástupcům dohodových mocností na Sibiři, že dává československé armádě na výběr: buď jít do Francie, nebo pokračovat v boji proti Německu „v řadách ruské armády“. Dohoda se také dozvěděla, že vojenské jednotky prozatímní sibiřské vlády plně souhlasí a spolupracují s československou akcí.⁸⁾

Sovětská vláda byla překvapena rozhodnutím československého vojenského sjezdu povstat proti bolševikům, jakož i snadnými počátečními vítězstvími Čechoslováků. Sověty, neschopné vojensky zvítězit, se pokoušely podmanit si československý armádní sbor za pomoci lsti a výzev k jednání. Sovětská vláda přinutila poddajného Maxu posílat zprávy Prozatímnímu výkonnému výboru. Krátce před bitvou

u Lipjagu, po níž se otevřela cesta na Samaru, shazovalo sovětské letadlo letáky s Maxovými vzkazy pro československé ešelony penzké skupiny. Letáky obsahovaly následující sdělení: „Bratři! Vyzývám Vás jménem Vašeho vůdce profesora Masaryka, jménem naší vlasti..., jménem našich přátel Francouzů: Vzpamatujte se z těžkého nedorozumění, které hrozí zničit naši svatou věc..., Zastavte ihned všechny operace ... a vyšlete delegáty k vyjednávání... Pokračování v nepřátelském chování nezbytně vytvoří nepřátelství mezi našim a bratrským ruským lidem; to nemůžete připustit. Nebudeme přece k radosti rakousko-německých imperialistů, našich společných nepřátel, rozvíjet boj československých revolucionářů s ruskými revolucionáři. Je to nejhroznější ze všech bojů - boj bratrovražedný... Váš transport je zaručen francouzskou a anglickou vládou... Ale cesta k dosažení cíle je jedna: ihned přerušit všechny nepřátelské operace a začít vyjednávání... Delegáty vyšlete s bílým praporem beze zbraní po železniční trati směrem na Syzraň.“

Na zadní straně letáku psaného rusky byl francouzský dodatek: „Drazí přátelé, jménem generála Lavergne... Vás žádám, abyste se řídili instrukcemi profesora Maxy. Vaše doprava do Francie je zaručena francouzskou vládou v souhlase s ruskou vládou. Kapitán podpis nečitelný.“

Ale vojáky už nebylo možné oklamat takovými triky. Věděli dobře, jaká rozhodnutí jsou přijímána v Moskvě a co by je čekalo, kdyby přistoupili na jednání s těmi, kteří vydávali příkazy k jejich okamžitému zastřelení. Major Guinet, který se pokusil vyhovět příkazu vést československé jednotky na západ od Omska do severních ruských přístavů, nedokázal přesvědčit Prozatímní výkonný výbor, aby uposlechl jeho instrukcí. Guinet obvinil československé důstojníky z kontrarevolučních snah a pokusil se poslat v tomto smyslu majoru Vergému do Irkutsku telegram, který však Češi zachytili. Spolupráce s přednosty železničních stanic a poštímistry umožnila Čechoslovákům získávat zpravodajské informace a na jejich základě rychle jednat. Instrukce sovětské vlády pro sověty podél železniční trati, stejně jako zprávy informující o pohybech rudé armády, se tak dostávaly do československých rukou.⁹⁾ Zde leží částečné vysvětlení skutečnosti, že českoslovenští důstojníci měli lepší informace o tom, co se odehrává, než jejich „politici nadřizení“ v odbočce Národní rady a příslušníci zahraničních vojenských misí.

Ačkoliv to byla sovětská vláda, která vyvolala československé vojenské povstání proti sovětům a jejich „internacionální“ rudé gardě a rudé armádě, mistr propagandy Lenin obvinil v telegramu všem sovětům z 1. července 1918 z nastalého krveprolití „kontrarevoluční provokatéry“, kteří zavlékli Čechoslováky do povstání s pomocí podvodu. Zprvu tuto linii sledoval i *Československý deník*, do něhož 28. května Josef Kudela napsal, že sovětská vláda má mnoho nepřátel, kteří se pokoušejí strhnout Čechoslováky, aby vystoupili v jejich prospěch. Kategoricky prohlásil: „To není náš úkol...“ Ještě 2. června Kudela tvrdil, že vojenské úspěchy „nesmějí nám plést hlavy“; „naše zásada byla, jest a bude: nemíchat se do vnitřních záležitostí“. Změny v ruské společnosti, v něž v průběhu několika málo dní vyústila československá akce, přivodily však změnu jeho názoru. Dne 4. června napsal: „Z našeho pokusu o vynucení cesty stává se věc dalekosáhlého, dosud nedohledného významu. Sovětská vláda v Sibiři padá... A na její místo staví se nová správa, nová vláda, založená na demokratické zásadě všeobecného rovného hlasovacího práva, se svými hesly: všesibiřský ústavodárný sněm a obnovení protiněmecké fronty.“ Kudela nyní psal o „obrovském úkolu, který před nás osud staví“. O dva dny dříve popsali situaci prozaičtějším způsobem Pavlů a Richter z Prozatímního výkonného výboru v dopise vydavateli *Československého deníku*: „Původně jsme mysleli, že stačí svržení vojenské moci sovětů, dnes vidíme, že nutno kraj osvobozený v našem zájmu i v zájmu kraje nově organizovat politicky a vojensky a vyjít z neutrality.“

Změnu postoje *Československého deníku* vyvolaly dva faktory: 1) z praktického hlediska by svržení sovětské vojenské moci bez odstranění orgánů sovětské civilní vlády znamenalo bolševiky trvale sledovat a zahájit nové boje s jednotkami, které by bolševici případně zorganizovali; 2) jako houby po dešti se rozrůstaly nové vlády, složené z eserů a menševiků, jež přebíraly politickou moc od sovětů oslabených československými vojenskými vítězstvími. Proto Bohdan Pavlů 4. června 1918 v ruském vydání *Československého deníku* jménem Prozatímního výkonného výboru oznámil, že „s ohledem na stále násilí sovětské vlády proti nám přestáváme zachovávat neutralitu k sovětské vládě a podporujeme všechny politické strany, jejichž heslem je Ústavodárné shromáždění, proto podporujeme zatím sibiřskou vládu“. (Ústavodárné shromáždění bylo zvoleno v prosinci 1917 a v lednu následujícího roku Leninem rozpuštěno.)

V souladu s plánem se Gajdovy síly pohybovaly z východu na západ, zatímco jednotky pod vedením Vojciechovského postupovaly opačným směrem. Vojciechovský obsadil 7. června 1918 Omsk, který se stal sídlem prozatímní sibiřské vlády. O den později Čečkovy oddíly zabraly Samaru, kde vznikla s podporou předsedy eserů Viktora Černova „všeruská“ vláda Ústavodárného shromáždění.

Protože československá armáda byla po formální stránce součástí československé armády ve Francii, a tím tedy součástí francouzské armády, francouzský vojenský personál přidělený k československým jednotkám zastupoval francouzskou armádu a nepřímo i francouzskou vládu. Major Guinet jakožto voják byl zvyklý poslouchat příkazy bez otázek (a to i tehdy, mohly-li být zastaralé nebo kvůli novému vývoji nerealizovatelné). Předseda Prozatímního výkonného výboru Pavlů a jeho tajemník Richter si uvědomovali, že Guinetovy příkazy nejsou aktuální. Odpověděli proto na jeho námitky dopisem z 2. června 1918: „Podle jistých projevů soudíme, že naše vystoupení odpovídá zájmům Spojenců v míře větší, než snad francouzský zástupce je si vědom.“ Major Guinet opravdu změnil svůj postoj v souladu s novými instrukcemi, které obdržel. Zatímco ještě 4. června vytkl Čechoslovákům, že porušili neutralitu, o dva dny později, po obdržení nových direktiv od svých nadřízených prohlásil, že francouzská vláda nikdy nepomýšlela na odzbrojení legií, jak požadovali bolševici. Francouzi budou první, kdo vyzvou Čechy k boji, bude-li to nutné a nebude-li možné dosáhnout se sověty dohody. Stále však radil vyjednávat se sovětskou vládou v naději, že dohody bude přece jen dosaženo.¹⁰⁾

Po čase se Prozatímní výkonný výbor dozvěděl o předchozích francouzských plánech vyvést československé oddíly ze země přes Archangelsk a Murmansk, stejně jako o naději Britů, že část jednotek bude zajišťovat pozice Spojenců na ruském severu. Výbor se též dozvěděl o nedostatku tonáže pro přepravu armády ať už ze severu nebo z Vladivostoku. Noví vojenští a političtí vůdci československé armády pochopili důležitost činu, který podnikali a podstatu situace, jak se vyvíjela před Trockého nařízením z 25. května a po něm. Úsilí francouzských vojenských činitelů přimět armádu k jednání se sovětskými úřady a realizovat původní plán přepravy alespoň poloviny armády na sever bylo tak odsouzeno k nezdaru.

Od 16. června 1918 byly marné také snahy ruské odbočky Národ-

ní rady ve Vladivostoku zastavit „vzpouru“, protože celá západní Sibiř už vedla boj na život a na smrt s bolševiky. Houska, Špaček, Girska a generál Dieterichs „důrazně připomínali“ jednotkám, proboujovávajícím si cestu na východ, že „jediným cílem“ pro všechny bylo „co nejdříve přijetí na francouzskou frontu“, k čemuž byla nezbytná „úplná neutralita v ruských záležitostech“. Na bojující jednotky byl vykonáván nátlak, aby uzavřely dohody s místními sověty o transferu do Vladivostoku v souladu s dohodou, dosaženou se sověty 26. března 1918. Ta „se úplně osvědčila při dopravě prvních 12 vlaků“ - jako kdyby se od dubna nic neudálo a jako kdyby Trockij nevydal 25. května žádný příkaz.¹¹⁾

Předcházející podrobné líčení událostí vyvrací pozdější komunistické obviňování, že legionářští důstojníci plánovali vzpouru na základě instrukcí Spojenců a jednali podle jejich příkazů. Skutečností je, že spojenečtí zástupci v Rusku a na Sibiři odrazovali od jakékoli vojenské akce proti bolševikům. Plnice Trockého příkaz z 25. května, zaútočili rudí hned následujícího dne na vlak, převážející české jednotky po jeho příjezdu do Irkutsku. Jakmile se posádky dalších dvou vlaků, jedoucích za ním, dozvěděly, co se stalo jejich druhům ve zbraní, zastavily nedaleko před Irkutskem. Vojáci obsadili dvě železniční stanice v okolí Irkutsku, zabrali zásoby potravin a dělostřelecké sklady, zatklí několik členů místních sovětů a zahájili ofenzívu proti Irkutsku s cílem osvobodit své druhy. Příštího dne, po dobytí Irkutsku, uzavřeli na naléhání francouzského a amerického konzula s bolševiky příměří. Když jim bolševici přislíbili volnou cestu do Vladivostoku, vrátili také všechny zabavené zbraně dokonce včetně těch, které měli sami ve vlacích (kromě třiceti pušek). Ačkoli dohoda byla chybou části velitelů vlaků, incident ukazuje, že neexistoval společný plán vzpoury proti bolševikům nebo dokonce plán na obsazení magistrály do Vladivostoku. Čeští velitelé uposlechli rady obou spojeneckých konzulů a vzdali se strategického centra, které dobyli ztrativše přitom 30 mrtvých a 63 zraněných bratří. O šest týdnů později musel Gajda Irkutsk dobýt s většími ztrátami a za mnohem obtížnějších podmínek.¹²⁾

Zkušenější dohodoví diplomaté v Rusku mnohem lépe pochopili podstatu nového vývoje mezi československou armádou a sověty, než vojenští poradci, kterým chybělo porozumění pro politické problémy. Povstání protisovětských politických sil pod ochranou československé vojenské akce odhalilo slabost sovětů a přesvědčilo spojenecké diplo-

maty v Rusku, že sovětská moc se brzy zhroutí. Francouzský velvyslanec Joseph Noulens záhy postřehl, že českoslovenští vojenští velitelé neměli jinou volbu a že jejich protisovětský postoj byl věcí sebeobran a sebezáchovy, a proto jedinou správnou politikou. Podpořil tedy veřejně odpor Čechoslováků k sovětskému rozhodnutí o odzbrojení a přesvědčil ostatní reprezentanty dohodových mocností, že postup Čechoslováků je správný. Dne 31. května 1918 telegrafoval generálu Lavergneovi: „Rozumím se, že ani Vy, ani důstojník přidělený nebo poslaný k českým oddílům, žádným způsobem nebudou raditi nebo dávatí podnět k odzbrojení těchto oddílů.“ Svůj postoj odůvodnil „odnosní mluvou rozkazu Trockého“ z 25. května.¹³⁾ Tentýž „ohavný“ rozkaz Trockého uvedl americký velvyslanec v Rusku David R. Francis jako důvod pro české odmítnutí složit zbraně. Ve svém telegramu ministru zahraničních věcí z 31. května se Francis také zmínil o informaci, kterou jeho atašé získal od protibolševického zaměstnance sovětské vlády, podle níž sovětská moc visí na vlásku a „první projev spojenecké intervence“ ji zničí. Tento zaměstnanec se atašého zeptal: „Proč Spojenci nepodniknou rozhodnou akci?“¹⁴⁾ Reprezentanti Francie, Anglie, Spojených států a Itálie vznesli 4. června 1918 protest proti odzbrojovacímu příkazu u lidového komisaře zahraničních věcí Čičerina. Vojenští přidělení těchto zemí požádali také o přijetí u Trockého. Sovětská vláda diskutovala o československém povstání v noci ze 4. na 5. června 1918, jak se uvádělo v telegramu generála Lavergnea do Paříže. Generál sděloval, že sovětská vláda zvažovala, zda spojenecký protest proti příkazu o odzbrojení Čechoslováků není předzvěstí intervence; v takovém případě by bylo nutné, aby sověty pokračovaly v energických a rychlých operacích proti Čechoslovákům. Toto stanovisko houževnatě hájil Trockij, zatímco Lenin věřil, že intervence se zatím neuskuteční; Trockého postup považoval za příliš násilný chtěje se s legiemi nějak dohodnout. Lavergneův telegram končil slovy: „... nemůžeme připustiti, aby Češi byli odzbrojeni.“¹⁵⁾

Spojenečtí diplomaté v Rusku odmítli žádost, aby Čechoslováci byli úplně odzbrojeni. Velvyslanec Spojených států Francis telegrafoval 3. června 1918 ministerstvu zahraničních věcí, že podle jeho názoru by Čechoslováci neměli být odzbrojeni. Uložil generálnímu konzulátu informovat sovětskou vládu, že „Spojenci budou považovat odzbrojování a ostrý postup za důsledek německého vlivu nebo v kaž-

dém případě nepřátelského postoje vůči Spojencům“.¹⁶⁾ Příštího dne Lansing telegrafoval Francisovi, že „vláda opatrně zvažuje“ velvyslancův návrh intervenovat na Sibiři.¹⁷⁾ Požádal jej, aby předložil „konkrétnější podobu a plán akce a vzal přitom do úvahy skutečnost, že vojenské síly určené k nasazení by... byly téměř úplně japonské“.¹⁸⁾ Americký vyslanec v Číně Paul Reinsch telegrafoval Lansingovi 5. června 1918, že „všichni američtí zástupci na Sibiři jsou zajedno, že spojenecká intervence je absolutně žádoucí; dokud nebude podniknuta okamžitá akce, Sibiř zůstane pod německou kontrolou... Přítomnost Čechoslováků lze využít. Americké síly o 10 000 mužích budou dostačující“.¹⁹⁾

Téhož dne informoval Prozatímní výkonný výbor francouzskou misi v Rusku, proč Čechoslováci sáhli ke zbraním. Uvedl přitom následující důvody: „1) Příčinou vystoupení Čechoslováků po celé linii od Penzy až do Irkutsku byly hrozby sovětské vlády, že rozformuje naše oddíly, umístí je jako oddíly válečných zajatců v táborech a postřílí všechny ozbrojené Čechoslováky. Měli jsme bezpečné zprávy, že po odzbrojení měla být naše vojenská organizace úplně likvidována a z části měla být přeměněna v rudou armádu. To nás přinutilo připravit se k ozbrojenému odporu. 2) Přířinou pohnutkou k vystoupení... bylo zrádné přepadení našeho eselonu u Marianovky blízko Omska 25. května. V odpověď na to obsadili jsme všechny nejdůležitější stanice na linii Čeljabinsk-Omsk-Irkutsk... 3) Naší taktikou s počátku bylo zajistiti si jen bezpečnost a svobodnou cestu do Francie. Do vnitřních ruských věcí jsme se nechtěli míchat a ponechali jsme sověty na jejich místech. Ale brzy jsme se přesvědčili o tom, že na př. čeljabinský sovět... organizuje proti nám ozbrojené a stávkové hnutí. Tu jsme se rozhodli odstranit sovětskou moc z jejích pozic, tím spíše, že přišly nové zprávy..., že sovětská vláda mobilisuje proti nám všechny síly. 4) Za takových okolností rozhodli jsme se opustiti taktiku politické neutrality a pozvat k pomoci všechny nejlepší lidi z místního obyvatelstva.“²⁰⁾

Telegramem ze 7. června 1918 sděloval velvyslanec Francis do Washingtonu, že sovětský příkaz k odzbrojení Čechoslováků a rozpuštění jejich armády byl podle dostupných zpráv nadikován Němci. Zdůraznil, že mnozí němečtí a rakouští váleční zajatci jsou členy rudé gardy, bojující proti Čechoslovákům. Sovětská vláda šíří mezi Čechoslováky bolševickou doktrínu a všemi možnými způsoby zabraňuje

odjezdu armádního sboru, který je prý kontrarevoluční organizací.²¹⁾ Situace se začala vyjasňovat, když 11. června 1918 rada lidových komisařů vydala dekret o rozpuštění ruské odbočky Národní rady a „všech organizací a výborů na ni napojených“. Dekret rovněž oznamoval, že „majetek, archívy atd. výše zmíněných organizací budou předány československé sekci lidového komisariátu národnosti“.²²⁾ Fakticky to bylo provedeno už o měsíc dříve, jak je uvedeno v předchozí kapitole. Čechoslováci tehdy již věděli, co je čeká a měli tedy důvody nesouhlasit s radami vojenských přidělců spojeneckých misí.

Dne 12. června Čičerin vydal nótu, určenou dohodovým zástupcům jako odpověď na jejich protest ze 4. června, „ve kterém konstatovali, že kdyby bylo provedeno odzbrojení Čechoslováků, uvedené vlády budou to považovati za nepřátelský akt... jelikož československé oddíly jsou spojeneckými vojsky a nacházejí se pod ochranou a v péči mocností dohody“. Čičerin tvrdil, že odzbrojení Čechoslováků „bylo způsobeno především tím, že Rusko jako neutrální stát nemůže trpěti na svém území ozbrojené oddíly nenáležící k armádám sovětské republiky“. Připomněl však, že bezprostřední příčinou „rozhodných a přísných opatření pro odzbrojení Čechoslováků, byly jejich vlastní činy... Československé povstání začalo v Čeljabinsku 26. května... a další rozvoj povstání vedl k obsazení Penzy, Samary, Novonikolajevska, Omska a jiných měst Čechoslováky... Čechoslováci všude jednali v dohodě s bílými gardisty a protirevolučním ruským důstojnictvem“.²³⁾ Čičerin tak potvrdil, že „povstání v Čeljabinsku“ vypuklo 26. května, tj. den poté, co Trockij vydal svůj příkaz k zastřelení každého ozbrojeného Čechoslováka.

Intervence spojeneckých diplomatů v Rusku ve prospěch československého armádního sboru posílila pozice Prozatímního výkonného výboru. Vydavatelství *Československého deníku* se 10. června přesunulo na západ do Čeljabinska, odkud 11. června 1918 B. Pavlů vyzval československé jednotky ve Vladivostoku, aby se vrátily na Sibiř. Jak uvedl Gajda v dopise svému zástupci kapitánu Kadlecovi 10. června, „mír s bolševiky je již vyloučen a naší úlohou jest dokončití započaté dílo...“ Informoval ho, že poslal několik lidí do Vladivostoku s příkazem, že pátý a osmý pluk, které již dorazily do Vladivostoku, se mají vrátit, aby navázaly styk s jeho oddíly. Také se zmínil o tom, že československé jednotky podpoří, kde je to možné, proza-

tímní sibiřskou vládu a formování sibiřské armády. O dva dny později Gajda konstatoval: „Nějaké vyjednávání s bolševiky nebo uzavření míru s nimi jest úplně vyloučeno a mezi nimi a námi je boj na život a na smrt a my musíme za každou cenu bolševiky zničit. Podle zpráv, které jsem obdržel, my asi již do té Francie nepojedeme...“²⁴⁾ Oficiální postavení Prozatímního výkonného výboru charakterizoval B. Pavlů v dopise Fr. Langerovi z 13. června 1918: „Politické naše stanovisko jest: na místech námi obsazených podporujeme demokratické vrstvy národa... sdílíme zásadu nové sibiřské vlády, jejímž principem jest Ústavodárné shromáždění.“²⁵⁾

Dohodoví zástupci v Rusku, na Sibiři a v Číně si uvědomili důležitost československé akce na Sibiři a ve východním Rusku. Např. americký zástupce v Pekingy se v telegramu z 13. června 1918 se svými kolegy shodl, že „by bylo vážnou chybou odvolat Čecho-Slováky ze Sibiře“. Tyto jednotky s pouze symbolickou podporou „by mohly převzít kontrolu nad celou Sibiří proti Němcům. Jsou sympatičtí ruskému obyvatelstvu, chtějí se podílet na spojenecké věci“; „jejich odchod by velice prospěl Německu a dále oslabil odhodlání Ruska. Kdyby na Sibiři nebyli, bylo by prospěšné je tam i z dálky dopravit.“²⁶⁾ Nazítrí velvyslanec Francis telegrafoval ministerstvu zahraničních věcí USA, že se od svého francouzského kolegy v Moskvě dozvěděl, že pařížská konference Nejvyšší válečné rady rozhodla 3. června držet Murmansk a Archangelsk, bude-li to možné, a pak tam vylodit spojenecké jednotky. Jejich úkolem mělo být kontrolovat oba přístavy, a kromě toho „udržet české oddíly v Rusku pro tuto chvíli“.²⁷⁾ V odpovědi na dotaz ministra zahraničních věcí ohledně navrhované intervence v Rusku Francis 15. června 1918 do Washingtonu sdělil, že „intervence z východu bude uvítána velkou většinou Rusů“ a že „ozbrojení Češi rychle rozšiřují svou moc západním směrem, čemuž sovětská vláda nedokáže čelit s výjimkou ozbrojování německých válečných zajatců, což podle dostupných zpráv také činí“.²⁸⁾

Československá vítězství v Rusku a na Sibiři způsobila ve spojeneckých zemích senzaci a zajistila Čechoslovákům, reprezentovaným Národním radou s Masarykem v čele značnou vojenskou, politickou a morální důležitost. Francouzské *de facto* uznání Národní rady za zákonnou vládu česko-slovenského státu z 15. června 1918²⁹⁾ nepochybně souviselo s velkým významem, připisovaným akci československé armády v Rusku, zejména okupací pět tisíc mil dlouhé sibiřské

železnice a měst podél ní včetně Vladivostoku. Francouzská vláda už ztratila zájem na převozu jednotek do Francie. Naopak - 20. června 1918 obdržel generál Lavergne jasný pokyn z Paříže: „Dočasné nehybnosti českých divizí v dnešním pásmu má být využito: a) k rozšíření ohnisek odporu, utvořených těmito divizemi tím, že budou seskupovány kolem nich živly sibiřské a kozácké, které jsou stoupenci obnovení pořádku; b) k doplnění záborů na sibiřské dráze; c) k přípravě a krytí případné intervence spojenecké z východu.“³⁰⁾

Legionářský *Československý deník* otiskl prohlášení majora Guineta k československým vojákům s oznámením o speciálním telegramu od francouzského velvyslance v Rusku, který informoval o spojeneckých krocích ve prospěch Čechoslováků v Rusku. Major vzdal úctu těm, „jichž názorů vždy nesdílel“ a napsal, že ke své velké radosti byl pověřen poděkovat jménem Spojenců československým jednotkám za jejich akci. Velitel nejzápadnější skupiny československé armády v Rusku Čechek dostal 22. června 1918 od francouzského konzula v Samaře následující zprávu: „Francouzská vláda dává na vědomí českým eselonům, soustředěným v Samaře, že bez výslovných a autentických instrukcí spojeneckých vojenských autorit nemají opouštět žádnou ze zaujímaných pozic, nýbrž naopak je opevňovati... Cílem českých eselonů není více přepravit se železnicí před Vladivostok do Francie, nýbrž připravit východní frontu na Volze.“³¹⁾

Vlády Anglie a Francie používaly nyní přítomnosti a úspěchů československých oddílů v Rusku a na Sibiři, aby přiměly americkou vládu k souhlasu s intervencí na Sibiři a s ní souvisejícím rozmístěním japonských jednotek. Britové a Francouzi tvrdili, že bez intervence na Sibiři a obnovení východní fronty by Německo mohlo učinit z východní Evropy svou kolonii, a to i kdyby Spojenci vyhráli válku na západě. Také velvyslanec Francis naléhal 22. června 1918 na ozbrojený zásah: „...Rusové očekávají, že Amerika bude v čele intervence“. Domníval se, že „bez intervence se válka protáhne možná o dva roky a bude nás stát drahocennou krev a obrovské prostředky, protože neintervence umožní Německu využít Rusko jako zdroj zásob a případně též k organizaci armády. Intervence by byla vhodná. Čecho-Slováci kontrolují velkou část sibiřské magistrály, a kdyby byla intervence oznámena, ovládli by ji po celé délce... Všichni naši Spojenci trvají na intervenci... a nelze vyloučit... intervenci bez našeho souhlasu. Takové postavení...by bylo trapné...“³²⁾

Ačkoli podrobný rozbor rozhodnutí o intervenci v Rusku není v této knize na místě, stručné pojednání je nutné. Řekli jsme, že Britové zvažovali japonskou intervenci na Sibiři v lednu a únoru 1918, ale narazili na odpor vlády Spojených států. Po delších diskusích a diplomatických jednáních britské ministerstvo války uprostřed června 1918 podrobně rozvedlo vojenské důvody pro intervenci na Sibiři a v Rusku.³³⁾ Kdyby válka pokračovala v roce 1919 nebo dokonce v roce 1920, spojenecká intervence by měla velký vliv na vojenskou kampaň roku 1919. Němci, čelící hrozbě na východě, by totiž museli stáhnout některé divize ze západní fronty. Kdyby nemuseli bojovat na východě a mohli čerpat z přírodních zdrojů Ruska, Ukrajiny a dalších míst bývalé romanovské říše, pravděpodobně by značně zesílil jejich tlak na západě. I kdyby na západní válčiště dorazilo velké množství amerických jednotek, Centrální mocnosti by si tam stále udržely vojenskou převahu. Za takových okolností by Spojenci nejen měli malou naději zajistit si v roce 1919 vítězství, nýbrž mnohem pravděpodobněji by na jeho počátku čelili nebezpečí porážky.³⁴⁾

Kromě tohoto hlavního argumentu pro intervenci tu byl další neméně důležitý. Byly by cíle, za něž Spojenci bojovali, zajištěny, kdyby bylo Německo na západě na hlavu poraženo, zatímco by východní fronta nebyla obnovena? Centrální mocnosti by i v případě vypuzení z Francie a Belgie stále mohly vyrovnat své ztráty zisky na východě. Pouze intervence na východě by přinutila Němce vzdát se obilí a uhlí, ropy a nerostných surovin z Ukrajiny a Kavkazu. Dokument britského ministerstva války připomínal, že intervenční síly by v první fázi musely být zásobovány Spojenci, ale cílem by bylo obnovit Rusko tak, že jakmile se dohodové armády stáhnou, Rusko samo bude schopno uhájit svou nezávislost, čest a národní existenci proti německému vydírání.³⁵⁾

Britové nepředpokládali oslabení spojeneckých sil na západě kvůli intervenci na východě. Většinu jednotek měli proto poskytnout Japonci; smyslem přítomnosti malých britských a amerických oddílů by bylo podpořit mezinárodní ráz akce a ubezpečit Rusy, že motivem Spojenců není pokořit Rusko, nýbrž pomoci obnovit jeho národní existenci. Japonské síly by byly rozmístěny podél Transsibiřské magistrály z Vladivostoku po Ural. Britské ministerstvo války považovalo za potřebné použít osm a půl japonských divizí; šest a půl ke střežení magistrály a zbylé dvě ke zřízení přední linie.³⁶⁾

Cílem japonských jednotek by bylo dosáhnout povodí Volhy, mít je pod kontrolou, a dále vytvořit frontu na linii Vologda-Samara, s předsunutými oddíly v Archangelsku a Astrachani. Okupace hlavních železničních tratí v oblasti by účinně zablokovala německý přístup k sibiřskému obilí, bavlně a uralskému nerostnému bohatství. Také by znesnadnila repatriaci německých a rakousko-uherských zajatců, kteří by jinak byli použiti jako posily na západní frontě. Za spojeneckou frontou by se Rusové soustředili kolem vlády, která by se zavázala obnovit v Rusku pořádek. Ruské síly by pak pokračovaly v ofenzivě západním směrem, podporovány partyzány v západních částech Ruska. Protože intervence by obnovila národní Rusko, ty součásti ruské populace, které touží po svobodě a dobré vládě, by se zajisté připojily k intervenčním silám a národní ruské vládě.³⁷⁾

Ohromující činy Čechoslováků a následné zhroucení bolševické moci na Sibiři přesvědčily i skeptiky, že jen menšina sibiřského obyvatelstva sympatizuje s bolševiky. Zatímco 19. června britské ministerstvo války dokončilo studii, vyzdvihující vojenskou nezbytnost intervence, francouzské ministerstvo vojenství den poté poslalo generálu Lavergneovi první telegrafické pokyny k této záležitosti. Z hlediska vývoje v Rusku a nehybnosti českých pluků ministerstvo naléhalo, aby Češi neopouštěli pozice, které drží. Třebaže rozhodnutí o spojenecké intervenci dosud nepadlo, Češi na ni měli být připraveni. Pokyny dále vyzývaly místní ruské skupiny, přející si obnovení pořádku, aby se shromažďovaly kolem československých pozic. Kontrola magistrály měla zajistit úspěch intervence, pokud k ní Spojenci přikročí. Náčelník francouzského generálního štábu generál Alby navíc žádal, aby Češi neodevzdávali zbraně a ti, kteří již přijeli do Vladivostoku beze zbraní, byli znovu ozbrojeni. Beneš a nejvyšší velitel československé armády generál Janin o těchto pokynech věděli a souhlasili s nimi.³⁸⁾

Ještě na shromáždění Prozatímního výkonného výboru 4. června 1918 v Čeljabinsku major Guinet kritizoval legionáře za porušení Masarykovy politiky neutrality, když řekl, že „v politickém ohledu Čechoslováci zabloudili“ dodávaje, že „nedirigujeme události, ale jsme jimi dirigováni“. O sedmáct dní později ale změnil kurs o 180 stupňů. Na setkání téhož výboru řekl přítomným - generálu Šokorovovi, plukovníku Vojciechovskému, Richterovi, Bémovi, Zavadovi, Davidovi, Ježkovi a Kyselovi, že je šťasten, že jim může sdělit

několik velmi dobrých zpráv. „Právě jsem obdržel šifrovaný telegram z Permu od majora Royarda, dle něhož Spojenci rozhodli se aktivně vystoupiti v Sibiři. Jsem zplnomocněn všemi spojeneckými vládami poděkovati československému vojsku za jeho vojenské činy.“ Žádné takové oprávnění tehdy neobdržel. „Vystoupení Čechoslováků, jež bylo sice trochu předčasným, jest dnes také výrazem politiky spojenců, takže československá armáda jeví se avantgardou spojeneckých vojsk, které přibudou na Sibiř k aktivní účasti již koncem tohoto měsíce. Vaším úkolem nyní jest udržovati dobyté posice a starati se o obsazení sibiřské dráhy a čekati přibytí spojeneckých vojsk.“ Guinet se snažil ospravedlnit za své předchozí jednání: „Spojenecké missie omlouvají se před Vámi za svá zakročování proti Vašemu vystoupení; stalo se tak proto, že měly přesné instrukce, předpisující nezasahovati do vnitřních záležitostí Ruska.“³⁹⁾

Rozhodnutí o intervenci bylo československému armádnímu sboru sděleno 29. června 1918, tedy několik dní předtím, než jej spojenecká válečná rada opravdu přijala. V tomto sdělení Guinet informoval české velení, že obdržel od francouzského velvyslance šifrovaný telegram se zprávou, že Spojenci zasáhnou v Rusku. Byl také pověřen, aby „vyjádřil poděkování Spojenců Čechoslovákům za jejich akci v Rusku. Jednání Čechoslováků, plynoucí z jasného porozumění situaci, dělá čest celé československé armádě... Ještě nedávno se členové francouzské mise snažily udržovat styky s ruskou sovětskou vládou. Ale tato vláda si nadále od Spojenců a civilizovaného světa takový ohled nezasluhuje. Nejsme už v kontaktu s bolševiky...“ Slíbiv československé armádě pomoc, Guinet zakončil svou zprávu slovy: „Jste to vy, komu jsme zavázáni za znovuoobnovení ruské fronty... proti skutečným nepřítelům Ruska a Spojenců... Francouzská mise, vždy věrný spojenec Ruska, bojuje po jeho boku v prvním zákopu této nové fronty.“⁴⁰⁾ Téhož 29. června Češi, povzbuzení spojeneckými zástupci, vypudili sovětskou vládu z Vladivostoku a převzali nad městem kontrolu.⁴¹⁾

O čtyři dny dříve se představitelé ruské odbočky Národní rady setkali ve Vladivostoku se spojeneckými konzuly a námořními důstojníky. Sdělili jim, že české jednotky ve Vladivostoku (asi 15 000 mužů) budou poslány zpět na Sibiř, aby se spojily se zbytkem československé armády. Zástupci Národní rady naléhavě žádali, aby jim Spojenci poslali na pomoc alespoň 100 000 mužů a velké množství zbraní a mu-

nice. Po obsazení města Čechy, které Spojenci nadšeně přivítali, se ve Vladivostoku vylodily malé spojenecké oddíly. Reprezentanti Británie, Francie, Japonska, Spojených států a Číny podepsali 6. července proklamaci, že celá vladivostocká oblast byla převzata pod dočasnou kontrolu dohodových velmocí, jež přijmou všechna nezbytná opatření „na její obranu proti vnějšímu i vnitřnímu ohrožení“.⁴²⁾

Celý měsíc nečinnosti vladivostocké posádky, během něhož západněji položené jednotky sváděly od 25. května boje s bolševiky, byl zaviněn tím, že vladivostocké velení trvalo na Masarykově politice neutrality a drželo se jeho příkazů. Nebylo proto ochotno poslat jakoukoli pomoc těm, kteří si probojovávali Sibiří cestu na východ. Tento měsíc poskytl bolševikům oddech; mohli tak budovat - a také to činili - armádu založenou na povinných odvodech a povinnosti vojenské služby po dobu občanské války. Tato nová disciplinovaná armáda se ukázala mnohem odolnější, než dobrovolnická rudá armáda a volně organizovaná rudá garda.⁴³⁾

Masarykova politika vycházela z nepochopení vzniku a charakteru konfliktu mezi Čechy a bolševiky. Podle jeho názoru Češi reagovali na německou či rakouskou provokaci; konflikt byl tedy důsledkem rakouských či německých intrik a mohl být - jak Masaryk věřil - vyřešen mírovou cestou. Byl také přesvědčen, že dovede jednat s bolševiky coby svými spolu-revolucionáři, aniž si uvědomoval, že jejich cíle jsou diametrálně odlišné. Masaryk vnímal situaci optikou vlastního prospěchu a na bázi představ, v nichž rozhodující roli hrála jeho přání. Ignoroval přitom existenci brestlitevské mírové smlouvy a shodu zájmů mezi bolševiky a vládami Centrálních mocností. Bolševici potřebovali mezinárodní uznání Centrálními mocnostmi a mír na východní frontě, aby mohli uskutečnit své cíle v Rusku. Německo a Rakousko-Uhersko zase potřebovaly bolševickou vládu, aby udržovali Rusko ve stavu vojenské a politické neschopnosti.

Dokonce i po zavraždění německého velvyslance v Moskvě hraběte Mirbacha-Harffa 6. července 1918, které mohli Němci využít k přerušení diplomatických vztahů se sověty, radil německý ministr zahraničních věcí Richard von Kühlmann císaři Vilému II. ke zdrženlivosti: „Je-li to vůbec možné, je nutno se vyhnout obnovení pravidelné války na Východě.“ Jeho nástupce admirál von Hintze, někdejší námořní atašé v St. Petersburgu, se také stavěl proti obnovení nepřátelství mezi Němci a sovětským Ruskem: „Kdokoli jiný než bolševici

je nám přirozeně bližší, ale pouze oni mohou zajistit to, co nejvíce potřebujeme: realizaci brestlitevského míru a pokračující vojenské ochromení Ruska.“⁴⁴⁾ Co se týče bolševiků, ti zvolili mír jako dočasně výhodný, doufajíc v magickou sílu světové revoluce.

Němci akceptovali a podporovali názor bolševiků, že česká vzpoura je výsledkem připraveného spiknutí. Podle Lenina stáli za revoltou Čechů spojenečtí důstojníci, kteří také řídili jejich vojenské operace. (Ve skutečnosti těch několik dohodových důstojníků, kteří byli v kontaktu s Čechy před povstáním a po něm, vystupovalo proti němu a zavinilo pouze zmatky.) Jestliže Masaryk silně přečeňoval německé či rakouské zasahování do konfliktu mezi Čechy a bolševiky, potom mnozí ruští levicoví eseré přečeňovali německý vliv na politická rozhodnutí bolševiků. Na pátém všeruském kongresu sovětů počátkem července 1918 jeden z nich, Kamkov, zahřímá: „Diktatura proletariátu se změnila na diktaturu Mirbachovu! Pryč s Mirbachem! Pryč s německými řezníky! Pryč s katovou oprátkou brestlitevského míru!“⁴⁵⁾ Je ironií, že zatímco levicoví eseré se odvažovali kritizovat bolševiky jako spojence Němců a i na onom pátém všeruském sjezdu sovětů jim vytýkali, že přijímají příkazy od Němců, Masaryk doporučoval, aby Spojenci uznali bolševiky za ruskou vládu.

Masaryk, Němci i bolševici považovali, i když každý z jiných důvodů, česko-bolševický spor za výsledek spiknutí nebo intriky. Lenin potvrdil bolševický názor 27. června 1918, když řekl, že „československé povstání je evidentně podporováno anglo-francouzským imperialismem ve snaze svrhnout sovětskou vládu“.⁴⁶⁾ Ačkoliv britská a francouzská vláda si možná přály, aby někdo svrhl bolševický režim (činnost Borise Savinkova se ubírala tímto směrem) a jedním z cílů připravované intervence bylo nahradit „internacionalistický“ bolševický režim národní ruskou vládou, fakta v případě československé revolty ukazují, že legionáři povstali proti bolševikům, aby zachránili sebe, dosáhli Vladivostoku a mohli se tak přeplavit do Francie. Myšlenkou svržení Leninovy vlády se nezabývali.

Příznivý ohlas na postup československé armády proti bolševikům, který se prosadil ve spojeneckých zemích (zvláště ve Spojených státech), otevřel mnohé z dveří, jež profesor Masarykovi zavřelo jeho tokijské memorandum. Prezident Wilson ho 19. června 1918 přijal v Bílém domě a jak už jsme uvedli, tento den je možná nejdůležitějším v dějinách ruské občanské války. Již 30. května sděloval William

Wiseman do Londýna, že mu Wilson řekl, že americká vláda bude nakloněna vojenské intervenci v Rusku, pokud budou Spojenci pozváni „nějakým odpovědným a reprezentativním orgánem“.47) Poté taková žádost přišla od Všeruského svazu obchodních družstev, jenž vyjádřil svůj odpor k bolševikům a požádal Spojené státy, aby se postavily do čela intervence. Wilson komentoval 19. června před Lansingem tuto žádost, směřující k nastolení sociálního řádu na ruském východě a umožňující Sibiřanům čelit německému pronikání. Řekl, že tato organizace „by mohla velmi dobře posloužit jako nástroj pro to, co nyní plánujeme na Sibiři“.48) Téhož dne také prezident požádal ministra války Newtona Diehla Bakera, aby připravil plán sibiřského válečného tažení. V jeho vlastním plánu měli klíčovou roli sehrát Češi, které chápal vzhledem k jejich slovanské příbuznosti s Rusy jako účinnou sílu a jádro, které hledal od poloviny dubna. Prezident byl připraven Čechy podpořit, protože jsou nejenom protibolševičtí, ale také protiněmečtí, ne-li i protijaponští. Avšak Masaryk stále trval na převozu Čechů do Francie.

Třebaže vůdce československého zahraničního odboje ujistil Lansinga, že Češi nebojují „proti Rusům, ale pouze se snaží dostat přes Vladivostok na západní frontu“ a ačkoli 19. června odmítl Wilsonův plán, Lansingovi se 23. června zdálo, že „situace československých sil na západní Sibiři“ vytvořila „nové okolnosti, které si zasluhují bedlivého uvážení“. Protože česká snaha dosáhnout Vladivostoku narazila na odpor bolševiků, Češi „bojují proti rudé gardě podél sibiřské magistrály s větším či menším úspěchem“. Lansing chtěl tuto věc probrat s prezidentem, přičemž mu nejprve položil dvě otázky: 1) „Protože tyto jednotky jsou naší věci nejvíce loajální a různé sovětské orgány s nimi zacházely nanejvýš nespravedlivě, neměli bychom uvážit nějakou formu podpory pro ně?“ 2) „Není možné, aby se tyto schopné a loajální oddíly staly jádrem vojenské okupace sibiřské železnice?“ O dva dny později poslal ministr zahraničních věcí Lansing telegram americkému konzulovi ve Vladivostoku se žádostí o vyčerpávající zprávu o organizaci československých jednotek ve Vladivostoku, jejich počtu, morálce, charakteru, počtu vysokých důstojníků atd., naléhaje na co nejrychlejší odpověď.49)

Dne 25. června, po obdržení nových zpráv z Sibiře, požádal Masaryk, aby přišel znovu na ministerstvo zahraničních věcí k diskusi o „možnosti použití Čechů na Sibiři“. Postaral se také o to,

aby Boris Miles „zjistil, jak je to s výzbrojí Čechů na Sibiři“.50) Fakt, že Lansing předtím odeslal spěšný telegram do Vladivostoku o československých legiích, ukazuje, že již pomýšlel na služby Čechů na Sibiři, podobně jako členové ostatních spojeneckých vlád. Během tohoto dne Lansing dvakrát diskutoval s prezidentem o národnostech v Rakousku a na Sibiři, načež obdržel memorandum od asistenta ministerstva zahraničních věcí Williama Phillipse s doporučením, aby Spojené státy uznaly Národní radu společně s britskou a francouzskou vládou. Navzdory tlaku obou těchto spojeneckých vlád nebylo uznání uděleno; nejpravděpodobněji proto, že na Lansinga nezapůsobilo to, co mu Masaryk řekl při schůzce.

Podle Masarykova záznamu z přijetí se ho Lansing ptal, zda by české jednotky mohly být použity „jako policie pro americkou misi“. Masaryk odpověděl kladně, ale položil si dvě podmínky. Zprv bude chtít vědět, jak chce americká vláda dostat misi k bolševikům [sic] a co bude jejím účelem; zadruhé československé vztahy k bolševikům budou muset být urovnány po dobrém.51)

Masarykovy podmínky Lansinga nejspíš překvapily. Ministr zahraničních věcí hovořil o Wilsonově připravované hospodářské pomocné komisi obchodníků, zemědělských odborníků, pracovních poradců, zástupců Červeného kříže a sdružení mladých křesťanských mužů (YMCA), fungující pouze za předpokladu, že by se jí dostalo ochrany československé armády, jež kontrolovala železnice a udržovala otevřenou cestu z Ruska na Dálný východ. Vzhledem k přátelskému postoji Rusů k československé armádě se komise mohla stát jádrem pro nové seskupení Rusů a obnovu jejich významu coby vojenského faktoru. Ale Masaryk byl především zaujat otázkou uznání bolševiků jako ruské vlády. Naplnění jeho první podmínky by implikovalo uznání Leninovy vlády. Druhou podmínku pak vůbec nebylo možno splnit. V boji mezi Čechy a bolševiky neexistovala ani pro jednu stranu cesta zpátky.

Masaryk také nastolil otázku rakouských Slovanů a Lansingovy deklarace z 29. května, přičemž navrhoval, aby americká vláda vydala rozhodnější prohlášení o podpoře podmaněných národů Rakousko-Uherska. Masarykova kritika americké politiky s ohledem na rakousko-uherské národy však nebyla aktuální. Od vydání deklarace z 29. května již Američané svůj postoj revidovali, a sice v dopise Lansinga Mihajlovičovi z 24. června 1918.52)

Při vzájemném setkání způsobil Masaryk Lansingovi další rozpaky žádostí, aby poslal sovětskému komisaři zahraničních věcí Čičerinovi memorandum, jež posléze do Moskvy odeslalo ministerstvo zahraničních věcí USA „na útraty profesora Masaryka...“, nikoli americkými diplomatickými kanály“.⁵³⁾

Memorandum Čičerinovi, obsahující Masarykovu reakci na rozhovor agentury Associated Press s ruským komisařem zahraničních věcí, znělo takto: „V interview... vysvětlujete své nepřátelské chování k československému vojsku na Rusi tím, že prý bylo protirevolučním již od doby ukrajinské Centrální rady kyjevské a že dokonce kulo pikle proti vládě sovětů... Byl jsem v Rusku od května r. 1917 až do března r. 1918. Organizoval jsem to vojsko. Zním každou podrobnost jeho života za tu dobu. S plným uvědoměním všech okolností musím prohlásiti, že Vaše tvrzení je nesprávné a že jste na omylu... Mohu dokázat nevyvratitelnými dokumenty, že jsem odmítl každý plán, namířený proti Vaší vládě, mně navržený Vašimi politickými protivníky, a to dokonce i těmi, kteří nemohou být spravedlivě nazýváni kontra-revolucionáři. Mohu dále dokázat, že jsem donedávna doporučoval státníkům Dohody, aby s Vaší vládou byli za dobré. My, Čecho-Slováci, milujeme Rusko a přejeme si, aby bylo silnou a svobodnou demokracií... Byli jsme k Rusku naprosto loajální a ve vztahu k Vaší vládě korektní; v uznání této loajality zaručil velitel Muravjov naší armádě volný průchod do Francie (16. února) a totéž garantoval moskevský sovět. Jsa vzdálen Ruska tři měsíce a nemaje podrobných zpráv, neodvažuji se vyslovit mínění o tom, co se děje dnes. Zdá se však, že některý místní sovět podlehl rakouským a německým intrikám [sic] a provedl útok na naše vojsko, jež za daných okolností bylo nuceno se bránit. Nestavěl bych se proti Vašemu požadavku za odzbrojení, můžete-li nám zaručit svobodný a nerušený odchod do Francie. Ujišťuji Vás, že jediným přáním našich vojáků je bojovat proti našemu společnému nepříteli a tak pomoci Rusku. Žádám Vás ve jménu demokracie, abyste dodržel sliby, dané Vaším vlastním velitelem. Prosím, vyšetřte věc pečlivě, protože by bylo neodpustitelnou absurdností, kdyby demokratická a socialistická vláda omylem propěla zájmům svých největších nepřátel.“⁵⁴⁾

Citovaný dokument stejně jako rozhovor s Lansingem, přesvědčivě ukazují, že Masaryk byl o situaci v Rusku informován nedostatečně a že nechápal podstatu sovětského režimu ani jeho cíle. Neviděl, že

Lenin je ve skutečnosti profesionálním revolucionářem, plně oddaným věci světové revoluce. Zatímco se Masaryk domníval, že Německo je „společným nepřitelem“, Moskva to viděla jinak. Ostatně Německo zajistilo Leninovu režimu mezinárodní uznání a podepsalo s ním mírovou smlouvu. (Lenin očekával od Německa mnoho: proletářskou revoluci, jež zažehne jiskru světové revoluce). Masarykovo pojetí demokracie se lišilo od bolševiků, pro něž „demokracie“ znamená diktaturu proletariátu, jež je ve skutečnosti vždy diktaturou jejich vlastní strany, strany „nového typu“. Koncem června 1918 Masaryk stále trval na transferu československé armády do Francie. Měsíc poté, co v Rusku začal pro legionáře boj na život a na smrt, byl stále ochoten souhlasit s odzbrojením československé armády sovětskou vládou. Masarykovy názory na situaci stály v protikladu k postoji Prozatímního výkonného výboru, zastupujícího smýšlení vojska. Byly neslučitelné rovněž se stanovisky dohodových státníků a diplomatů, kteří považovali bolševiky za spojence a nástroj Německa.

Dne 25. června, kdy Lansing rozmlouval s Masarykem, poslal americký konzul ve Vladivostoku ministru zahraničních věcí dva telegramy. V prvním sděloval, že dva přední členové Národní rady ve Vladivostoku na setkání se spojeneckými konzuly sdělili, že 15 000 českých vojáků ve městě se musí vrátit na západ, aby pomohli svým druhům. Potřebují zbraně a munici, což - vedle přímé vojenské podpory - požadují od Spojenců. Češi potřebují 13 000 pušek, tři baterie pojezdných děl, 100 kulometů a 1 000 000 nábojů „a měli by být podpořeni 50 - 100 000 spojeneckých vojáků, aby zřídili stálou frontu proti Německu“.⁵⁵⁾ Čeští mluvčí uvedli, že pokud by měla být intervence realizována, mělo by se využít skutečnosti, že Češi kontrolují značnou část magistrály; akce také „musí začít během tří týdnů“. Ve druhém telegramu, který se dostal Lansingovi do rukou také 26. června, konzul psal, že Češi se vzdali myšlenky na evakuaci přes Archangelsk a že jejich síly jsou „mimořádně vhodným jádrem [zdůraznil J. K.] pro novou sibiřskou armádu“. Se spojeneckou podporou „lze na Sibiři zorganizovat armádu o nejméně 200 000 mužích“, jež by operovala proti Němcům v evropském Rusku; tak by se Rusko mohlo vrátit do války. Konzul „naléhavě žádal“ uvážení „tohoto plánu jako možné nabídky rychlé a účinné pomoci pro věc Spojenců“. O čtyři dny později Češi rozpustili vladivostocký sovět a obsadili město, zjistiťše, že místní bolševici se rozhodli poslat na

západ vojenský materiál, který měl být zjevně použit proti jejich druhům.

Beneš na rozdíl od Masaryka neměl v Paříži „přímého spojení“ s armádou na Sibiři. S použitím legií pro intervenci souhlasil, pokud by o ní mělo být rozhodnuto.⁵⁶⁾ Neváhal poskytnout armádu k dispozici Spojencům tam, „kde je jí nejvíce potřebí“, věda, že Spojenci budou jednoho dne rozhodovat o bytí či nebytí československého státu a jeho vlády. Souhlas s českou účastí na intervenci pro něj byl „otázkou taktiky; podstatné bylo, čeho tím dosáhneme politicky“.⁵⁷⁾ Mimoto legie již „intervenovaly“ a ukončily beztak Masarykovu politiku neutrality. Beneš se z toho pokoušel vyzískat co nejvíce. Ve zprávě do Čech z počátku července 1918 napsal, že v intervenci v Rusku, o které se nyní jedná, „budeme hrát jistou roli...“⁵⁸⁾

Po Benešově výslovné podpoře účasti československé armády na intervenci zbyl jediný Masaryk, který se držel opačného názoru. Štefánik odmítl Masarykovu politiku neutrality již v únoru 1918. V souvislosti s tehdejšími francouzským plánem přemístit československý armádní sbor na rumunskou frontu byl major Štefánik (což byla jeho dočasná hodnost) také dočasně povýšen na podplukovníka. Byl jmenován poradcem vrchního velitele československé armády generála Janina dostal rozkaz odebrat se 11. února 1918 do rumunského města Jassy.⁵⁹⁾ Ale Masaryk odmítl se Spojenci spolupracovat, československá armáda neodešla na rumunskou frontu a Štefánikova mise do Rumunska se neuskutečnila.

Dne 1. července 1918 informoval Basil Miles Lansinga o telegramu z Vladivostoku s podrobnostmi o výzbroji, výstroji a celkovém stavu tamních Čechoslováků - kopii předal náčelníkovi štábu generálu Peytonu C. Marchovi.⁶⁰⁾ Stálo v něm, že morálka československých sil je „skvělá“, ale že mají pouze 2 500 pušek, 26 kulometů, 586 000 nábojů, 1 800 ručních granátů; pro 14 000 mužů a 5 000 důstojníků nejsou žádné další zbraně k dispozici. Potřebují přinejmenším 13 000 pušek a další zbraně, mimoto zásobu léků a jiné potřeby. Pokud je Spojenci ujistí o pomoci, budou čekat na jejich příjezd; jinak s 2 500 tisíci muži, pro něž mají zbraně, odejdou zpět na Sibiř na pomoc svým krajanům. Ozbrojené síly Spojenců uvítají; potřebují zvláště pomoc železničních inženýrů pro opravářské práce. Generál už informoval své nadřízené, že může obstarat 13 000 ruských pušek a 1 000 000 nábojů. Kdyby se prezident rozhodl pomoci

Čechoslovákům, mohl by „snad pro ně sehnat nějaké kulometry“. Materiál přivezou do Vladivostoku americké válečné lodi. Generál se však domníval, že vojenská intervence by byla „hazardní, mimořádně obtížnou a neprozíravou politikou“.⁶¹⁾

Úspěch spojenecké intervence v Rusku do značné míry závisel na podpoře americké vlády a její ochotě poskytnout k tomuto účelu vojáky. Československá vítězství na Sibiři byla použita dohodovými státníky a Nejvyšší válečnou radou jako argument při jejich výzvách prezidentu Wilsonovi, aby intervenci na Sibiři a v Rusku podpořil.

Ministr Lansing dostal 3. července 1918 zprávu, že „Čechoslováci se zmocnili Vladivostoku“.⁶²⁾ O den dříve americký diplomatický styčný důstojník telegrafoval ministru zahraničních věcí⁶³⁾, že Nejvyšší válečná rada považuje spojeneckou intervenci v Rusku a na Sibiři za „naléhavou a imperativní nutnost“, a to vzhledem k úplné změně situace od jejího posledního setkání. Telegram především uváděl, že „současná akce česko-slovenských jednotek zastavila úpadek Sibiře. Je tu nyní 50 000 vojáků slovanské národnosti, kteří se vůbec nezajímají o vnitřní ruskou politiku, majíce přitom pod kontrolou železnici na západní Sibiři. Tento úspěch československých oddílů prokazuje, že většina obyvatelstva Sibiře už nesympatizuje s bolševiky a musí být přátelsky nakloněna věci Spojenců. Tím je také odstraněna námitka, že intervence narazí... na vážnou opozici u obyvatelstva východně od Uralu... Pokud se intervence uskuteční včas, bude na západní Sibiři slovanská armáda, k níž se mohou přidružit ruští vlastenci... Československé síly jsou však ve velkém nebezpečí, že budou odříznuty organizací německých a rakousko-uherských zajatců v Irkutsku; česká Národní rada ve Vladivostoku požádala tamní spojenecké konzuly o pomoc. Spojenci stojí před odpovědností podniknout okamžitou akci, nemají-li být tito chraabrí spojenci přemoženi. Neschopnost poskytnout těmto věrným jednotkám, bojujícím nyní zoufale za věc Dohody, pomocnou ruku, by nejen navždy zdiskreditovala Spojence, ale mohla by mít katastrofální dopad na slovanské obyvatelstvo jak v Rusku samém, tak v Rakousko-Uhersku a na Balkáně jako důkaz, že Spojenci jsou neschopni nebo neochotni snažit se účinně o záchranu slovanského světa před úplným pádem do německého vlivu... Intervence na Sibiři je proto naléhavou nutností jak k záchraně Čechoslováků, tak k získání výhody kontrolovat Sibiř, jaká se Spojencům už nemusí vrátit...“⁶⁴⁾

Nejvyšší válečná rada naléhala na intervenci ze tří důvodů: 1) pomoci Čechoslovákům; 2) „zachránit Rusko před nastolením samovlády, podporované německými bajonety“; 3) učinit to „podstatně z hlediska vítězství ve válce“.⁶⁵⁾ Analýza Nejvyšší válečné rady a memorandum ministra zahraničních věcí byly předmětem diskuse na konferenci v Bílém domě 6. července 1918. Lansingovo memorandum ze 4. července⁶⁶⁾ ukazuje jasně, jak podstatně akce československé armády na Sibiři změnila tamní situaci: „Obsazení Vladivostoku Čecho-Slováky 29. června a úspěch jejich krajanů na západní Sibiři skutečně změnilo situaci; vnesly totiž do otázky naší povinnosti moment citový.“ Je povinností Spojených států poskytnout jim pomoc, protože neučinít tak by znamenalo jejich porážku a Spojené státy by tím byly vinné. „Tato odpovědnost vzrostla a stala se naléhavější, protože Čecho-Slováci jsou napadáni propuštěnými Němci a Rakušany.“ Lansing navrhl tento postup: zaprvé okamžitě pomoci „těmto loajálním jednotkám tím, že oněch 15 000 ve Vladivostoku bude vybaveno zbraněmi, děly, municí a zásobami... tak, aby se mohli přesunout na západ na pomoc tím 50 000, kteří se nacházejí západně od Irkutsku“. Zadruhé vyslat jednotky „pomoci jim při střežení železnice tak, jak po ní postupují“ a pomoci jim odzbrojit „Němce a Rakušany, kteří jim kladou odpor“, protože je „morálním závazkem zachránit tyto muže před naším společným nepřitelem... Zatřetí i když většina vojáků bude dodána Japonskem, je třeba, aby byly vyslány i americké a spojenecké síly. Začtvrté ohlásit „tuto zamýšlenou pomoc“ a zpravit o ní okamžitě „Čecho-Slováky ve Vladivostoku a na západní Sibiři“. Zároveň vydat deklaraci, že Spojenci nemají „v úmyslu zasahovat do vnitřních ruských záležitostí“, že „v žádném případě nebude ruské území okupováno déle než je nutné, aby se zamezilo německé nadvládě“. Až expediční síly dokončí svou misi, „územní suverenita Ruska... bude tak úplná a nepoškozená, jako byla před vstupem jednotek na ruskou půdu“. Zapáté poslat do Vladivostoku komisi „s ohlášeným cílem pomoci ruskému lidu při obnově normálních podmínek obchodu, průmyslu a sociálního řádu... Tato komise by se měla pohybovat na západ z Vladivostoku za... Čecho-Slováky“.

Lansing tedy zjevně podporoval intervenci v Rusku, naléhal na prezidenta, aby poslal Čechoslovákům vojenskou pomoc i spojenecké ozbrojené síly a navrhoval pacifikaci Sibiře co nejdál na západ. Naopak generál March byl proti vojenské intervenci; a stejně tak i Masa-

ryk. Nelze stanovit, nakolik odpor českého vůdce vůči protibolševické intervenci Wilsona ovlivnil. Víme však, že na konferenci v Bílém domě 6. července 1918 byly návrhy na obnovení východní fronty proti Centrálním mocnostem odmítnuty. Podle Lansingova záznamu se na ní diskutovalo o materiálu Nejvyšší válečné rady, „podporujícím úsilí obnovit východní frontu proti Centrálním mocnostem a také o memorandu ministra zahraničních věcí USA“. Bylo: 1) rozhodnuto, že „zřízení východní fronty pomocí vojenské expedice, a to i kdyby bylo rozumné použít velké japonské síly, je fyzicky nemožné, i když by fronta měla být vytvořena na východ od Uralu“; 2) „že jakýkoli postup západně od Irkutsku se nezdá možný a nevyžaduje dalších úvah“; 3) „že současné postavení Čecho-Slováků si žádá, aby vláda Spojených států i vlády další se pokusily pomoci jednotkám ve Vladivostoku navázat spojení s jejich krajanů na západní Sibiři“; 4) „že s ohledem na neschopnost Spojených států zajistit v krátké době významnou sílu na pomoc Čecho-Slovákům“, japonská vláda by měla zajistit „lehké zbraně, kulometry a municí pro Čecho-Slováky ve Vladivostoku“ za předpokladu, že je ochotna spolupracovat. Mimoto se ve Vladivostoku shromáždí asi 7 000 Američanů a 7 000 Japonců ke střežení komunikačních linií Čechoslováků, postupujících k Irkutsku.

Dále by se měly ve Vladivostoku vyložit americké a spojenecké námořní lodi, které jsou k dispozici, převzít kontrolu nad městem a navázat spolupráci s Čechoslováky. A konečně se konference také shodla, na 5) „veřejném prohlášení americké a japonské vlády, že účelem vyložení vojska je pomoci Čecho-Slovákům proti německým a rakouským zajatcům a nemá za cíl zasahovat do vnitřních ruských záležitostí. Oba státy se zavazují, že neporuší politickou a územní suverenitu Ruska“. 6) „Vyčkat příštího vývoje, než budou podniknuty další kroky“.⁶⁷⁾

Zatímco 6. července americká vláda rozhodla, že zřízení východní fronty je „fyzicky nemožné“ a zaujala k ruskému vývoji vyčkávací postoj, československá penzka a čeljabinská skupina se téhož dne spojily na Urale. Protože se již 10. června setkaly s Gajdovou skupinou v Omsku, byla celá Transsibiřská magistrála obsazena Čechoslováky. Plukovník Čeček dostal 7. července rozkaz od plukovníka Vojciechovského, který byl za nepřítomnosti generála Dieterichse náčelníkem štábu armádního sboru, aby bránil volžskou frontu do příchodu spojeneckých armád. Téhož dne vydal Čeček následující historický

rozkaz velitele týlové stráže československé armády: „Oznamte všem bratřím, že na základě rozhodnutí sjezdu sboru, v souhlase s naší Nár. radou i po dohodě se všemi Spojenci náš sbor je určen jako předvoj spojeneckých sil a že instrukce, vydané štábem armádního sboru mají jediný účel, vybudovati protiněmeckou frontu v Rusku ve spojení s celým ruským národem a našimi spojenci.“⁶⁸⁾ Rozkaz vydaný Čečkem, jeho nadřízenými a sjezdem sboru byl založen na informaci a instrukcích od francouzských oficiálních kruhů⁶⁹⁾. Zatímco francouzská a britská vláda podporovaly obnovení východní fronty, Bílý dům to vyloučil jako „fyzicky nemožné“. Ale to Čeček a jeho druzi ve zbraní v Rusku a na Sibiři nevěděli.

Čechoslováci měli důvody k optimismu. Dne 6. července 1918 vypuklo protisovětské povstání v Jaroslavi a na Sibiři, v Samaře a na Urale byly ustaveny protisovětské vlády, složené převážně z eserů. Levicoví eseri se dokonce pokusili převzít moc v Moskvě. Na 5. sjezdu sovětů 4. a 5. července požadovali obnovení nepřátelství s Německem a 6. července, po atentátu na německého velvyslance v Moskvě hraběte Mirbacha, obsadili telefonní ústřednu a oznámili, že moc přechází do jejich rukou. V reakci na tento vývoj velitel sovětských vojsk Muravjov, jehož jednotky bojovaly na Volze proti československé armádě, otočil svou frontu proti Moskvě. Ale příštího dne byli levicoví eseri, účastníci se sjezdu, pozatýkáni, střediska protibolševického odporu v Moskvě byla potlačena a Muravjov spáchal sebevraždu.⁷⁰⁾ Rudá fronta proti Čechům byla obnovena. Gajdovy jednotky obsadily 11. července „prakticky bez odporu“ Irkutsk, jak informoval tamní americký konzul Harris ministra zahraničních věcí.⁷¹⁾ Podle jeho slov bylo město „úplně terorizováno“ anarchisty, bolševiky a rudou gardou „ještě několik málo hodin před vstupem Čechů a kozácké jízdy“. Češi a kozáci byli „přijati lidem s nadšením. Jako zázrakem byl nastolen zákon a řád a ulice byly ucpány všemi třídami společnosti, nesmírně šťastnými, že byly zbaveny bolševické moci. Bílá garda převzala policejní službu ve městě a bývalá místní дума se ujala vlády“, život se vrátil v každém ohledu do normálních kolejí. Generální konzul vyjádřil svou radost nad „odchodem bolševiků“ a nad tím, že sibiřský lid „se opět vzpamatoval“. Složil hold „hrstce česko-slovenských vojáků, mužů nepřekonatelné odvahy, vycvičených ve škole protivenství, kteří vždy měli na mysli útlak své vlastní země. Poté, co si probjovali cestu z rukou svých rakousko-uherských pronásledova-

telů, když si probjovali cestu z Ukrajiny, byť byli v Penze úplně odzbrojeni, uvědomili si, že přišel čas akce, která pro ně znamená svobodu nebo smrt. Bez podpory okolního světa byli cele závislí na svých vlastních zdrojích v srdci obrovského kontinentu, obklopeni nepřáteli, jejichž každý akt proti nim znamenal zkázu. Přesto provedli čin, který bude žít v historii tak dlouho, dokud bude mít smysl zaznamenávat lidské skutky.“ Podle jeho názoru bylo „absolutně nutné, aby česko-slovenské oddíly zůstaly v Rusku a nebyly posílány do Francie, jak se původně zamýšlelo“, protože „nikdo nezná smýšlení a zvyky Rusů lépe než Češi. Všichni mluví rusky a pokud jejich jednotky zůstanou nedotčené, stanou se páteří spojenecké intervence“, čímž bude obnovena východní fronta. Poukázal na Gajdovu „pokračující energickou vojenskou kampaň proti zbytku rudé gardy a maďarským válečným zajatcům“ za účelem otevření cesty do Vladivostoku.⁷²⁾

Nakonec si i Masaryk uvědomil, že za situace, jaká se vyvinula v Rusku, armáda a dokonce i Beneš rezignovali na politiku neintervence. A především nahlédl, že houževnaté setrvávání na této politice překáželo jeho snaze získat uznání Národní rady ze strany Spojených států. V červenci 1918 Masaryk obdržel zprávu z Vladivostoku, že legie mimo vši pochybnost jako celek spolupracují se Spojenci a že jednotky odeslané zpět na Sibiř zoufale potřebují zbraně, munici a další zásoby. Zprávu ze 14. července připomněl v důvěrné příloze ke své žádosti z 20. července 1918 o americké uznání Národní rady, v níž se označil za „reprezentanta budoucí vlády svobodného Česko-slovenského státu“.⁷³⁾ Masaryk psal, že „toto uznání se stalo prakticky nezbytným; disponuji třemi armádami (v Rusku, Francii a Itálii) a jsem, jak praví jeden vtíp, vládcem Sibiře a poloviny Ruska; přitom jsem ve Spojených státech formálně soukromníkem“. V první části své „důvěrné“ přílohy k tomuto memorandu Masaryk popsal „mezinárodní postavení naší armády“. Armáda v Rusku „byla udržována nejprve starým režimem, pak prozatímní vládou, po nějaký čas ukrajinskou radou a v kritické době zkoušky dokonce bolševickou radou“. Ve druhé části přílohy vyložil, jak bolševici porušili „dohodu“ a napadli armádu, „jednajíce zlovolně proti zásadě demokracie“. Toto „vysvětluje válku mezi bolševickou vládou a naší armádou v Rusku a na Sibiři“. Podle „všech zpráv ze Sibiře a Ruska“ československé jednotky nikdy na bolševiky nezaútočily a „pouze se bránily proti útokům, vedeným

často velmi zrádným způsobem“. Masaryk s politováním konstatoval, že bolševická vláda „prokazuje, že je více než slabá proti německé a rakouské agresí“. On sám „už déle nevěří v lojalitu bolševické vlády vůči Spojencům“. Stále alespoň verbálně podporoval „nezasahování do vnitřních záležitostí této země“, zdůraznil ale, že „naše armáda, jež bojuje proti Němcům a Rakušanům, musí bojovat proti těm ruským oddílům, jež jsou spojeny s Němci a Rakušany proti Spojencům“.

Ve třetí části přílohy Masaryk požádal o pomoc pro československou armádu v Rusku a na Sibiři. Svým typickým, dosti zdlouhavým způsobem požádal jako „prezident naší Národní rady, jíž armáda v Rusku přísahala věrnost“, o zbraně a munici „v dostatečných množstvích pro pokračování bojů v pravidelných bitvách“, aniž specifikoval jejich druh a počet. Vzhledem k dlouhé vzdálenosti ze spojeneckých zemí na Sibiř Masaryk předpokládal, že „první dodávky“ by mohlo poskytnout Japonsko. Požádal dále, aby byl Vladivostok obsazen „spojeneckým oddílem“, takže „podstatná část naší jednotky ve Vladivostoku by mohla být odeslána na západ“.

Není třeba připomínat, že Masaryk byl o několik týdnů opožděn za aktuálním vývojem. Spojenci již přistáli ve Vladivostoku a české jednotky, pro něž bylo dostatek zbraní, odjely zpátky na Sibiř. Jakmile 29. června přišla z Vladivostoku první žádost o zbraně, jak bylo uvedeno výše, generál March vyjádřil ochotu poskytnout Čechům 13 000 pušek, nějaké kulometry a munici pro obojí, jestliže prezident bude s poskytnutím vojenské pomoci Čechům souhlasit. Ve své zprávě si Masaryk postěžoval, že „je to stav nerozhodnosti, který nás tíží“ a že by se mu „zamezilo vydáním jasných a určitých příkazů našim jednotkám“. Avšak pokud byl někdo odpovědný za tuto „nerozhodnost“, byl to Masaryk. Jednotky nepotřebovaly jeho „jasné a určité příkazy“; ony již odmítly před dvěma měsíci jeho politiku neutrality. Pomoc, kterou potřebovaly nejvíce, jim byla odpírána houževnatým Masarykovým trváním na tom, že by měly „jednat“ s bolševiky, místo aby proti nim bojovaly. Pomoc byla odkládána také jeho nabídkou Čičerinovi, že Češi odzbrojí, pokud jim sověty zaručí svobodný odjezd do Francie. Ještě 20. července si Masaryk stále přál, aby byla celá armáda poslána do Francie. Avšak souhlasil, že „za daných podmínek si přejeme využít naši armádu co možná nejlépe ve prospěch Ruska a Spojenců“. Jako „nejjednodušší prostředek“ Masaryk navrhl „vyslat

japonský oddíl o zhruba dvou divizích, jež by spolupracoval s menšími jednotkami Spojenců“.

Dalo by se snadno argumentovat, že kdyby byl Masaryk požádal o spojeneckou pomoc pro československou armádu alespoň o měsíc dříve, místo aby nabízel Čičerinovi odevzdání československých zbraní sovětům, pomoc by již bývala byla na cestě a Bílý dům by se byl jinak rozhodl o intervenci a použití Čechoslováků jakožto jádra všech dohodových sil v Rusku a na Sibiři. Nyní - aby si udržel své politické vůdcovství a mohl vystupovat jako mluvčí československé armády, podpořil a využil akci armády, žádaje o americké uznání své Národní rady „jako reprezentant budoucí vlády svobodného česko-slovenského státu“.

Je celkem zřejmé, proč Masaryk takto jednal. Méně jasné už je, co ho vedlo k vytrvalému naléhání, aby Spojenci poslali na Sibiř japonské jednotky a převezli české oddíly do Francie. Rovněž není příliš zřejmé, proč nedokázal požádat o speciální zbraně a vybavení dokonce ani poté, co americká vláda schválila úvěry pro Národní radu. Na rozdíl od Masaryka ruští zástupci ve Spojených státech viděli nebezpečí ve vyslání velkých japonských sil na Sibiř. Trvali na tom, aby spojeneckým jednotkám, poslaným do Ruska a na Sibiř, veleli Američané a aby Japonci veřejně deklarovali, že si nečiní na Sibiři žádné územní nároky. Americká vláda s tímto stanoviskem souhlasila; její oficiální postoj byl sdělen britským, francouzským, italským a čínským spojencům 26. července 1918. Američané také trvali na tom, aby všechny mocnosti, jež se budou podílet na akci v Rusku a na Sibiři, ujistily „ruský lid co možná veřejným a slavnostním způsobem, že žádná z těchto vlád, ať už zasáhne na Sibiři nebo v severním Rusku, nezamýšlí jakékoli narušení politické suverenity Ruska, jakékoli zasahování do jeho vnitřních záležitostí nebo jiné poškozování jeho územní integrity nyní nebo později. Každá zúčastněná mocnost má za cíl nabídnout ruskému lidu takovou pomoc, jaká bude přijatelná v jeho snaze obnovit kontrolu nad vlastními záležitostmi, vlastním územím a vlastním osudem“.⁷⁴⁾

Zatímco americká vláda odporovala jakémukoli narušení územní integrity Ruska, Masaryk uvažoval o „zaplacení Japoncům“ ruským územím. Jestliže Američané zajišťovali dostupné vojenské dodávky pro Čechy na Sibiři, Masaryk po několik týdnů nedal žádnému oficiálnímu americkému úředníkovi vědět, co přesně potřebuje. Ještě

16. září 1918 Bernard Baruch napsal prezidentovi, že nedostal „ani od profesora Masaryka, ani od nikoho jiného přesnou informaci, co se žádá“. Příštího dne Wilson Barucha upozornil, že uvolnil ze zvláštního fondu částku 1 500 000 dolarů pro odeslání těch zásob Českoslovákům, o kterých se Baruch zmínil v dopise z předešlého dne. Téhož 17. září Breckinridge Long požádal Masaryka, aby ho navštívil v jeho bytě. Při rozhovoru navrhl, aby Masaryk nejednal pouze s Baruchem, ale vyhledal i kompetentní osoby v americké vládě, které mohou zajistit materiál pro sibiřské jednotky; využil by tak úvěry, jež poskytla americká vláda Národní radě. Masaryk, ačkoli slovně uznával potřebu vojska, nejevila zájem o podstatné aspekty vojenských operací československé armády na Sibiři. Řekl však Longovi, že neněmecké obyvatelstvo Centrálních mocností je jako „černoši v Americe, jsouc otroky a služebníky Němců“. To byla sotva pravda. Prohlásil rovněž, že vytvoření samostatných států - „Polska, Čech, Rumunská atd. - odstraní z Evropy všechny příčiny války tím, že umožní těmto 160 000 000 lidí nezávislou a konstruktivní činnost namísto toho, aby byli udržováni v porobě a pod vlivem nepřátel“.⁷⁵⁾

Kvůli nedostatku místa nelze déle prodlévat u dalších Masarykových tvrzení. Ta výše uvedená však ukazují, že Masaryk příliš nestál o požadované zbraně a posily ze spojeneckých zemí, za jejichž zájmy Čechoslováci válčili. Houževnatě trval na převozu armády do Francie a vyslání velkého japonského kontingentu do Ruska a na japonském velení spojeneckým silám v Rusku a na Sibiři.

Dne 21. července 1918 poslal Masaryk pozdrav Čechoslovákům v Rusku a na Sibiř ujistiv je, že je „velice spokojen“ s jejich chováním. Potvrdil také, že se jim dostane pomoci. Prozatím musejí zůstat v Rusku a s pomocí Spojenců tam bojovat proti společnému nepříteli.⁷⁶⁾ V tomto i dalším telegramu jednotkám Masaryk prohlašoval, že boj je veden a musí být veden „proti Rakušanům i Němcům a také proti těm ruským tlupám a oddílům, které se spojují s Rakušany a Němci proti spojencům“. Varoval před politickými dohodami s monarchisty a reakcionáři a opakovaně zdůraznil, že „našimi nepřáteli v Rusku“ jsou Maďaři, Rakušané a Němci a z Rusů „jen ti jednotlivci, frakce nebo strany, které proti zájmům Ruska jdou společně s našimi nepřáteli proti našim přátelům a proti nám. Naše armáda je demokratická a slouží demokratickým cílům“.⁷⁷⁾

Protibolševickou akcí vojska Masaryk výslovně schválil ve svých

poselstvích z 21. července a 1. srpna 1918. Uvědomil si také obrovský politický význam statečné armády, jež se postavila proti těm, kteří ji „zákeřnicky“ napadli, k nimž „byli loyální a kterým jste prokazovali jen dobré“.⁷⁸⁾ V rozkazu československé armádě v Rusku z 1. srpna uvedl: „Vykonaťete jste přísně svoji povinnost, uloženou Vám Vaším svědomím a naším národním programem: šli jste a jdete v boj na život a na smrt na svobodu a neovislost svého národa i ostatních národů.“⁷⁹⁾ Změnil tak svůj postoj o 180 stupňů. Pochválil „hrdinské činy“ vojáků, ocenil jejich vůli a pronikavý pohled do budoucna, který rozložil „plány nepřítelů“. Vyslovil důvěru v armádu a jejího velitele generála Dieterichse a oznámil jim, že „následkem vývinu okolností prozatím zůstanete ještě v Rusku a budete bojovat v dohodě se spojenci“.⁸⁰⁾

Čechoslováci bojovali v souhlase s *některými* ze Spojenců. Ofenzívu zahájili za předpokladu, že vzápětí dojde k účinné spojenecké intervenci. Ruští esei, kteří spolupracovali s Čechy, vycházeli ze stejného předpokladu. Jak uvedl ve svých zápiscích jeden z jejich vůdců V. I. Lebeděv: „Spojenci (prostřednictvím svých zástupců) se zavázali poslat vojenské síly k vylození v Archangelsku a na Sibiř přes Vladivostok... Na tom spočívaly všechny naše kalkulace. Stručně řečeno, náš plán byl následující: Povstání ve volžské oblasti, dobytí Kazaně, Simbirsku, Samary a Saratova; mobilizace za touto linií, vylození spojeneckých sil v Archangelsku; dále pohyb směrem na Vologdu s cílem připojit se k volžské frontě... Za takových podmínek by si nejenom nepřátelé bolševiků, ale rovněž i ti, kteří sympatizovali se sověty, mohli vybrat mezi spojenectvím s Německem proti všem ruským demokratickým stranám, a spojenectvím s námi proti císařskému Německu, které obsadilo polovinu evropského Ruska.“⁸¹⁾ Češi a jejich ruští spojenci pevně věřili, že dohodové státy jim přicházejí na pomoc, aby obnovily východní frontu. Přesun Čechů k Jekatěrinburgu, který byl obsazen 25. července, se odehrál v očekávání rychlé a účinné spojenecké podpory.

Dříve než Češi dosáhli města, byl tu 16. července 1918 zavražděn car Mikuláš II. se svou rodinou. Podle Trockého bylo rozhodnutí k likvidaci královské rodiny vydáno Leninem, který byl přesvědčen, že bolševici by neměli „propustit bílým živý prapor, kolem něhož by se soustředili“, zejména za situace pro bolševiky složité. Trockij tvrdil, že „rozhodnutí bylo nejenom vhodné, nýbrž i nezbytné. Krutost této ry-

chle spravedlnosti ukázala světu, že budeme pokračovat v nelítostném boji a nezastavíme se před ničím. Poprava carovy rodiny byla potřebná nejen k zastrašení a zdeptání nepřítele, ale také k vyburcování našich vlastních řad. Těm se také mělo ukázat, že není cesty zpátky, vpředu čeká úplné vítězství, nebo úplná porážka.“⁸²⁾

Čechoslováci uskutečnili ofenzívu na základě tří předpokladů:

1) realizace vojenské akce bude snadnou záležitostí; 2) česká akce bude pouze výpomocí všeruskému povstání proti bolševickému režimu; 3) Spojenci poskytnou rozsáhlou pomoc při otevření východní fronty.⁸³⁾ A proto se Čeček, který velel jednotkám nejdále na západě, Čechům a Rusům, pokusil spojit síly s generálem Děnikinem a kozáckou armádou v Caricynu (dnešní Volgograd), aby tak mohli zahájit společný útok na Moskvu.⁸⁴⁾ Můžeme pouze spekulovat, jak odlišná mohla být situace, kdyby Masaryk souhlasil s účastí v protibolševických silách, v dobrovolnické armádě, o několik měsíců dříve. Nebo kdyby se Češi v květnu rozhodli táhnout na Moskvu společně s bílými, místo aby se probíjeli Sibiří k Vladivostoku.

Červenec 1918 byl pro bolševiky těžkým měsícem. Lenin si plně uvědomoval význam volžské fronty, otevřené Čechoslováky a jejich ruskými spojenci, jakož i význam samarské vlády (tzv. *Komuč*, jak se začala nazývat podle iniciál ruského názvu), založené skupinou sedmdesáti eserů z rozpuštěného Ústavodárného shromáždění a vedené Viktorem Černovem. Tato vláda dokázala vybudovat lidovou armádu, jež v srpnu 1918 čítala více než 10 000 mužů. (Od chvíle, kdy *Komuč* přijala krajní program levicových eserů, sama se zbavila podpory většiny bohatého vesnického obyvatelstva v oblasti.) Nebezpečí však signalizovala naléhavá Leninova výzva 1. srpna spolubojovníkům na (bolševické) frontě porazit Čečkovy oddíly: „Nyní je *celý* osud revoluce vsazen na jedinou kartu: rychlé vítězství nad Čechoslováky na frontě Kazaň - Ural - Samara. Všechno závisí jen na tom.“⁸⁵⁾ V tomto okamžiku československá armáda vskutku ohrožovala samu existenci bolševického režimu v Rusku. O několik měsíců dříve, ruku v ruce s ruskými protibolševickými silami, by bývala měla k jeho svržení mnohem lepší vyhlídky.

Kapitola čtrnáctá

ÚSILÍ O UZNÁNÍ. BOJ S BOLŠEVIKY O OMEZENÝ ROZSAH SPOJENECKÉ POMOCI

Když ve svých poválečných spisech Beneš posuzoval faktory, jež přispěly k uznání Národní rady ze strany Spojenců jako prozatímní vlády budoucího československého státu, vyzdvihl své diplomatické úsilí, zatímco protibolševickému povstání československé armády v Rusku věnoval méně pozornosti.¹⁾ Připouští však svou marnou snahu získat pro Národní radu uznání již v květnu 1918 v Paříži a Londýně a připomíná svůj nesouhlas s versailleskou deklarací ze 3. června 1918,²⁾ v níž se Spojenci vyslovili pro vznik samostatného a jednotného polského státu, ale vyjádřili pouhé sympatie pro národní cíle Česko-Slováků a Jihoslovanů.

Jednání s italskými politiky Orlandem a Sonninem Beneš obnovil 4. června, kdy oba přijeli do Paříže. O den později požádal o uznání Národní rady Francií, jelikož zaznamenal příznivý ohlas protibolševického vystoupení legií a z toho plynoucí opravdový zájem o československé jednotky u části francouzské vlády. Francie nebyla proti, ale upřednostňovala společně prohlášení s Velkou Británií a Spojenými státy. Britové naznačili ochotu odměnit Čechy za jejich akci v Rusku, ale prezident Wilson takový závazek odmítl.³⁾ S ohledem na Benešův nesouhlas s tím, aby akce československé armády v Rusku byla hlavním faktorem ve spojeneckém uznání, bude užitečně ocitovat Balfourův telegram lordu Readingovi z 5. června 1918, v němž britská vláda poprvé projevila ochotu uznat Národní radu: „Informoval jsem zástupce Česko-slovenské národní rady, že vláda Jeho veličenstva je při-